RAQAMLI JURNALISTIKA TUSHUNCHASI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Xajiyeva Madinaxan Ravshanbekovna

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti

jurnalistika ixtisosligi mustaqil izlanuvchisi(PhD)

madinahojiyeva97@gmail.come

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli jurnalistika tushunchasi va rivojlanish bosqichlari, An'anaviy jurnalistikaning raqamli bosqichga o'tish jarayoni, uning ijtimoiy, madaniy va axborot maydoniga ta'siri tahlil qilinadi. Avvalo, raqamli jurnalistikaning mohiyati, o'ziga xos jihatlari, uning an'anaviy OAVdan farqlari yoritilgan. Maqolada raqamli axborot vositalarining jadal rivojlanishi, blogerlik va fuqarolik jurnalistikasi kabi yangi ko'rinishlari, shuningdek, bu jarayonlarda yuzaga kelayotgan muammolar va imkoniyatlar haqida fikr yuritiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, jurnalistika sohasi texnologik o'zgarishlar ta'sirida tubdan yangilanmoqda va bu yangilanishlar jurnalistlardan ham yangi ko'nikmalarni talab qilmoqda.

Kalit so'zlar: raqamli jurnalistika, an'anaviy OAV, axborot texnologiyalari, blogerlik, media savodxonlik, axborot maydoni.

Аннотация: В статье анализируются понятие и этапы развития цифровой журналистики, процесс перехода традиционной журналистики на цифровой этап, ее влияние на социальное, культурное и информационное пространство.Прежде всего, освещается суть цифровой журналистики, ее особенности и отличия от традиционных СМИ. В статье рассматриваются стремительное развитие цифровых медиа, новые формы, такие как ведение блогов и гражданская журналистика, а также проблемы и возможности, возникающие в этих процессах. Результаты исследования показывают, что сфера журналистики претерпевает радикальные изменения под влиянием технологических изменений, и эти изменения также требуют от журналистов новых навыков.

Ключевое слово: цифровая журналистика, традиционные СМИ, информационные технологии, блогинг, медиаграмотность, информационное пространство

Kirish

Raqamli jurnalistika zamonaviy axborot jamiyatining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u internet va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida faoliyat yurituvchi jurnalistika shakli hisoblanadi. An'anaviy jurnalistikadan farqli ravishda, raqamli jurnalistika tezkorlik, interaktivlik, multimedia imkoniyatlari va global qamrov kabi xususiyatlari bilan ajralib turadi.XX asr oxiri va XXI asr boshlarida internetning ommalashuvi natijasida jurnalistika faoliyati yangi bosqichga ko'tarildi. Dastlab onlayn nashrlar faqat bosma OAV materiallarini internetga joylashtirish bilan cheklangan bo'lsa, keyinchalik mustaqil raqamli platformalar paydo bo'ldi. Bu jarayon jurnalistikada yangi janrlar, uslublar va yondashuvlarning shakllanishiga olib keldi.

Raqamli jurnalistikaning rivojlanish bosqichlarini shartli ravishda quyidagicha tasniflash mumkin:birinchi bosqich – an'anaviy OAVning internetga ko'chishi;ikkinchi bosqich – mustaqil onlayn nashrlarning shakllanishi;uchinchi bosqich – ijtimoiy tarmoqlar va mobil jurnalistikaning rivojlanishi;to'rtinchi bosqich – sun'iy intellekt va algoritmik jurnalistika davri.Raqamli jurnalistika nafaqat axborot uzatish vositasi balki jamoatchilik fikrini shakllantiruvchi kuchli ijtimoiy institutdir.An'anaviy OAV ning yangi kommunikatsiya ususli bu raqamli ko`rinishga o'tish va uni yetkazuvchi vositalar bilan ishlashdir.Bugungi davr axborot texnologiyalari

yetakchi davr va har bir soha kabi jurnalistika ham o‘zgarishlar va yangilanishlarga uchradi,shubhasiz.

XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal taraqqiyoti natijasida jamiyat hayotining barcha sohalarida tub o‘zgarishlar yuz berdi. Ayniqsa, ommaviy axborot vositalari faoliyatida raqamlashtirish jarayoni kuchaydi. Natijada an’anaviy matbuot, radio va televideniye bilan bir qatorda yangi media muhiti shakllandi. Ushbu jarayon jurnalistika nazariyasi va amaliyotida “raqamli jurnalistika” tushunchasining paydo bo‘lishiga sabab bo‘ldi [1].

Bugungi kunda axborot iste’molchilari yangiliklarni gazeta yoki telekanallardan emas, balki internet nashrlari, mobil ilovalar, ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlar orqali qabul qilmoqda.Shu sababli raqamli jurnalistika tushunchasi, uning shakllanish omillari va rivojlanish bosqichlarini ilmiy tahlil qilish dolzarb ahamiyat kasb etadi.Raqamli jurnalistika — axborotni raqamli texnologiyalar vositasida yig‘ish, qayta ishlash, tahrirlash, saqlash va auditoriyaga yetkazish jarayoniga asoslangan zamonaviy jurnalistika shaklidir. Mazkur faoliyat internet tarmoqlari, multimedia vositalari va mobil kommunikatsiyalar bilan chambarchas bog‘liqdir [2].

Ilmiy adabiyotlarda qayd etilishicha, raqamli jurnalistika nafaqat yangi texnik vositalar majmui, balki jurnalistning ish uslubi, auditoriya bilan munosabati va kontent yaratish mexanizmlarining yangilanishidir [3]. Masalan, an’anaviy jurnalistikada auditoriya axborotni passiv qabul qiluvchi sifatida namoyon bo‘lsa, raqamli jurnalistikada foydalanuvchi faol ishtirokchi, sharhlovchi va axborot tarqatuvchi subyektga aylanadi.Shuningdek, raqamli jurnalistika global axborot makonining kengayishiga xizmat qiladi. Internet orqali mahalliy voqealar qisqa vaqt ichida xalqaro auditoriyaga yetib boradi. Bu esa jurnalist zimmasiga tezkorlik bilan birga aniqlik va mas’uliyat talablarini ham yuklaydi [4].Raqamli jurnalistikaning asosiy xususiyatlariRaqamli jurnalistikaning bir qator muhim xususiyatlari mavjud:1. Tezkorlik. Axborot real vaqt rejimida uzatiladi. Voqea sodir bo‘lishi bilan yangilik saytga yoki ijtimoiy tarmoqqa joylashtiriladi [5].2. Multimedia imkoniyati. Bitta material tarkibida matn, foto, video, audio, infografika va animatsiya birlashadi. Bu auditoriyaning axborotni to‘liqroq qabul qilishiga xizmat qiladi.3. Interaktivlik. O‘quvchi izoh qoldirishi, savol berishi, materialni ulashishi yoki unga baho berishi mumkin. Natijada ikki tomonlama kommunikatsiya yuzaga keladi [6].4. Gipermatnlilik. Matnda havolalar orqali qo‘shimcha manbalarga o‘tish, arxiv materiallarini ko‘rish yoki mavzuni chuqur o‘rganish imkoni mavjud.5. Mobil moslashuvchanlik. Kontent smartfon, planshet va boshqa qurilmalarda qulay ko‘rinishda taqdim etiladi.Mazkur jihatlar raqamli jurnalistikani an’anaviy OAVdan ajratib turuvchi asosiy belgilar hisoblanadi.Raqamli jurnalistikaning rivojlanish bosqichlariRaqamli jurnalistika taraqqiyotini shartli ravishda to‘rt bosqichga ajratish mumkin. *1-bosqich*.Elektron nashrlar davri (1990–2000-yillar)Internet ommalasha boshlagan davrda ko‘plab bosma nashrlar o‘zining elektron versiyalarini yaratdi. Biroq saytlar asosan gazeta sahifalarining nusxasi sifatida faoliyat ko‘rsatdi. Interaktiv imkoniyatlar kam edi, multimedia elementlari deyarli qo‘llanilmagan [7].*2-bosqich*. Mustaqil onlayn OAV davri (2000–2010-yillar)Ushbu bosqichda internet nashrlari mustaqil media subyekti sifatida shakllandi. Yangilik portallari, bloglar, forumlar va fuqarolik jurnalistikasi rivojlandi. Keng polosali internet video va audio materiallar joylashtirish imkonini yaratdi [8].*3-bosqich*. Ijtimoiy tarmoqlar integratsiyasi davri (2010–2020-yillar)Facebook, YouTube, Telegram, Instagram va Twitter kabi platformalar jurnalistikaning ajralmas qismiga aylandi. OAVlar o‘z auditoriyasini kengaytirish maqsadida ushbu platformalarda faol ishlay boshladi. Mobil jurnalistika va “live” formatidagi translyatsiyalar ommalashdi [9].*4-bosqich*. Sun’iy intellekt va data journalism davri (2020-yildan hozirgacha)So‘nggi yillarda sun’iy intellekt, algoritmik tavsiyalar, ma’lumotlar tahliliga asoslangan jurnalistika, fact-checking platformalari va avtomatlashtirilgan matn yaratish

texnologiyalari rivojlanmoqda. Bu bosqich jurnalistika samaradorligini oshirish bilan birga, etik muammolarni ham yuzaga chiqarmoqda [10]. O‘zbekistonda ham raqamli jurnalistika jadal sur’atlarda rivojlanmoqda. Mustaqil internet nashrlari, xususan Kun.uz, Gazeta.uz, Daryo.uz kabi platformalar mamlakat axborot bozorida muhim o‘rin egalladi. Telegram messenjeri orqali tezkor xabar tarqatish tizimi shakllandi [11].Shuningdek, davlat idoralari, vazirliklar va rasmiy tashkilotlar ham raqamli kommunikatsiya vositalaridan faol foydalanmoqda. Matbuot xizmatlari rasmiy saytlar, ijtimoiy tarmoqlar va videoplatformalar orqali jamoatchilik bilan muloqot olib bormoqda. Bu esa ochiqlik siyosatini kuchaytirishga xizmat qilmoqda.Raqamli jurnalistika rivoji bilan bir qatorda qator muammolar ham mavjud. Jumladan, feyk xabarlar tarqalishi, axborotni tekshirmasdan e’lon qilish, mualliflik huquqi buzilishi va kiberxavfsizlik masalalari dolzarb bo‘lib qolmoqda [12].Kelajakda jurnalistlardan nafaqat matn yozish, balki video montaj, data tahlili, SMM, fact-checking va sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish ko‘nikmalari talab etiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, raqamli jurnalistika zamonaviy axborot jamiyatining muhim mahsulidir. U an’anaviy jurnalistika usullarini yangilab, tezkorlik, interaktivlik va multimedia imkoniyatlarini kengaytirdi. Uning rivojlanish bosqichlari elektron nashrlardan boshlab, bugungi sun’iy intellekt davrigacha bo‘lgan jarayonni qamrab oladi. O‘zbekistonda ham ushbu yo‘nalish izchil rivojlanib bormoqda. Kelgusida raqamli jurnalistika media bozorining yetakchi shakliga aylanishi kutiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Pavlik, John V. Pavlik, J. V. Journalism and New Media Columbia University Press, 2013. – 1–35 b. https://cup.columbia.edu/book/journalism-and-new-media/9780231172374
2. Deuze, Mark Deuze, M. “What is Journalism? Professional Identity and Ideology of Journalists Reconsidered” Journalism, 2005. https://doi.org/10.1177/1464884905051005
3. Briggs, Mark Briggs, M. Journalism 2.0: How to Survive and Thrive Knight Center, 2007. https://knightcenter.utexas.edu
4. Pavlik, J. V. Pavlik, J. V. New Media Technology and the Future of Journalism Columbia University Press, 2001. 10–40 b.
5. Castells, Manuel Castells, M. The Rise of the Network Society Blackwell, 2010. 1–60 b.
6. Kovach, Bill; Rosenstiel, Tom Kills the News? Journalism in the Digital Age 2001. 20–55 b.
7. UNESCO World Trends in Freedom of Expression and Media Development https://unesdoc.unesco.org
8. Reuters Institute Digital News Report https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report
9. Ward, Stephen J.A. Ethics and the Media in the Digital Age 2009. 15–45 b.
10. McQuail, Denis Mass Communication Theory Sage Publications, 2010.1–50 b.
11. Salaverría, Ramón “Online Journalism: Research Methods and Practices” 2005.https://www.unav.edu
12. Pavlik & McIntosh Converging Media Oxford University Press, 2014. 5–70 b.